

УДК 342.9

ЩОДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ПРИНЦИПІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Соф'їн Михайло Ігорович,
кандидат юридичних наук,
докторант
(Науково-дослідний інститут
публічного права, м. Київ, Україна)

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених і норм чинного законодавства України визначено та надано характеристику загальноправових принципів реалізації фіскальної політики в Україні в умовах Євроінтеграції. Наголошено, що вказані в роботі засади найбільш змістовно відображають соціально-економічне та політичне призначення фіскальної політики, яка проводиться в нашій державі. З'ясовано, що принцип верховенства права – це одна з найбільш важливих засад формування й реалізації фіскальної політики в українській державі, його зміст полягає в тому, що фіскальна політика в жодному випадку не повинна негативно впливати на стан дотримання права в країні, а також верховенство права передбачає, що фіскальна політика повинна здійснюватися не лише відповідно до закону, а й згідно з іншими соціальними регуляторами, як-то: нормами моралі, правовими звичаями тощо. Обґрунтовано, що принцип науковості – це принцип, який передбачає використання під час аналізу наукових розробок спеціальних методик, загальновизнаних методів і прийомів аналізу, що дає можливість скласти науково обґрунтовані програму та план аналізу, чітко визначити його мету, об'єкт і предмет, зібрати, обробити необхідну об'єктивну інформацію, підібрати методи і способи дослідження, а також сформулювати висновки й пропозиції щодо підвищення ефективності господарювання. Визначено, що принцип системності передбачає, що фіскальна політика в контексті Євроінтеграції повинна здійснюватися послідовно, а всі зміни та доповнення до норм чинного законодавства мають бути лаконічними й послідовними. Зроблено висновок, що дотримання окреслених у статті принципів має загальнообов'язкове значення для всіх суб'єктів у сфері реалізації фіскальної політики в Україні.

Ключові слова: принципи, загальноправові принципи, фіскальна політика, Євроінтеграція, верховенство права, законність, науковість, відповідальність.

ON CHARACTERISTICS OF THE GENERAL LEGAL PRINCIPLES OF FISCAL POLICY IMPLEMENTATION IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE EUROPEAN INTEGRATION

Sofin Mykhailo Ihorovich,
Candidate of Juridical Sciences,
Doctoral Student
(Research Institute of Public Law,
Kyiv, Ukraine)

In the article, on the basis of the analysis of scientific views of scientists and the norms of the current legislation of Ukraine, the definition and general description of the principles of implementation of fiscal policy in Ukraine in the conditions of Eurointegration are

defined and given. It was emphasized that the principles stated in the work most closely reflect the socio-economic and political purpose of fiscal policy that is being conducted in our country. It is revealed that the rule of law principle is one of the most important principles of the formation and implementation of fiscal policy in the Ukrainian state, its content is that fiscal policy in no way should negatively affect the state of observance of the right of the country, as well as the supremacy. The law stipulates that fiscal policy should be implemented not only in accordance with the law, but also in accordance with other social regulators, such as: norms of morality, legal practices, etc. It is substantiated that the principle of scientific science is a principle which involves the use in the analysis of scientific developments of special methods, commonly accepted methods and methods of analysis, which makes it possible to draw up scientifically grounded program and plan of analysis, clearly define its purpose, object and object, to assemble, process the necessary objective information, to select methods and methods of research, as well as to formulate conclusions and suggestions on improving the efficiency of management. It has been determined that the principle of systemicity implies that fiscal policy in the context of European integration should be implemented consistently, and all changes and additions to the norms of the current legislation should be concise and consistent. It is concluded that the observance of the principles outlined in the article has a general significance for all subjects in the field of realization of fiscal policy in Ukraine.

Key words: principles, general principles, fiscal policy, European integration, rule of law, legality, scientific, responsibility.

Фіскальна політика держави явище складне та багатогранне, адже вона охоплює практично всі сфери суспільного життя держави. А отже, її якісне, ефективне та результативне здійснення має важливе стратегічне значення для розбудови сучасної соціальної, демократичної й економічно розвиненої держави. Утім, як і будь-який інший вид діяльності, фіскальна політика повинна бути побудована на відповідних засадах, що в науковій літературі прийнято називати принципами. Загалом принципи – це основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю й відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього та міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації [1, с. 111]. Тож під принципами реалізації фіскальної політики в Україні в умовах Євроінтеграції варто розуміти ключові засади, вихідні ідеї такої діяльності, дотримання яких має вагомe значення з погляду забезпечення ефективної й результативної фіскальної політики в державі та відхилення від яких має тягнути за собою настання негативних наслідків у вигляді юридичної відповідальності. Варто відзначити, що в науковій літературі не існує єдиної думки стосовно того, як варто класифікувати принципи фіскальної політики. Однак ми, аналізуючи наукову літературу, дійшли висновку, що їх найбільш доцільно поділити на дві групи: 1) загальноправові; та 2) спеціальні, які складаються з а) принципів, які властиві для державної політики загалом; б) принципів, що характерні саме для фіскальної політики в умовах Євроінтеграції.

Окремі проблемні питання щодо визначення принципів реалізації фіскальної політики в Україні в наукових працях розглядали С. Мошович, Л. Соколовський, Н. Даций, В. Мельник, В. Опарін, М. Фельдгольц, І. Вініченко, А. Бикова, А. Лобза, О. Гончаренко, С. Корецько, Т. Александрюк і багато інших. При цьому варто відмітити, що в наукових працях учені здебільшого намагались виокремити й охарактеризувати спеціальні принципи фіскальної політики, несправедливо залишивши поза своєю увагою загальноправові засади фіскальної політики в Україні в умовах Євроінтеграції.

Саме тому метою статті є визначити та розглянути загальноправові принципи фіскальної політики в Україні в умовах Євроінтеграції.

Починаючи розгляд основного питання, насамперед варто відзначити, що загальноправові – це основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю й відображають найголовніший зміст права. Вони координують функціонування механізму правового регулювання, є критерієм оцінювання правильності рішень органів держави та дій громадян, формують правове мислення й правову культуру, цементують систему права [2]. Серед загальноправових принципів фіскальної політики України насамперед варто вказати верховенство права. Досліджуючи зміст указаної засади передусім наведемо думку А. Пухтецької, яка доводить, що в науковій літературі існує три незалежні теорії, які пояснюють особливості представленого принципу, а саме: 1) верховенство права – це панування права: людина може бути притягнута до відповідальності в разі прямого порушення закону, у передбаченому законом порядку й у суді загальної юрисдикції; 2) верховенства права полягає в тому, що кожна людина, незалежно від посади і становища в суспільстві, рівна перед законом; 3) верховенство права – це панування духу законності: відповідність змісту Конституції принципу верховенства права на основі загальних конституційних принципів (наприклад, право на особисту свободу, на публічні збори), які є результатом судових рішень, що визначають права індивідів в окремих справах, розглянутих судами [3, с. 35]. Нам видається цікавою думка П. Рабиновича, який указує, що верховенство права може бути інтерпретоване як пріоритетність у суспільстві насамперед прав людини та проявляється головним чином у таких рисах державного і громадського життя, як закріплення в конституційному й інших законах держави основних прав людини (закони, які суперечать правам і свободам людини, є неправовими законами); панування в суспільному й державному житті таких законів, які виражають волю більшості або всього населення країни, втілюючи при цьому загальнолюдські цінності та ідеали, насамперед права і свободи людини; врегулювання відносин між особою й державою на основі загальнодозволеного принципу: «особі дозволено чинити все, що прямо не заборонено законом»; взаємна відповідальність особи та держави [4, с. 211]. Отже, виходячи з указанного вище, можемо констатувати, що верховенство права – це одна з найбільш важливих засад формування та реалізації фіскальної політики в українській державі. Його зміст полягає в тому, що фіскальна політика в жодному випадку не повинна негативно впливати на стан дотримання права країні. Окрім указанного, засада верховенства права передбачає, що фіскальна політика повинна здійснюватись не лише відповідно до закону, а й відповідно до інших соціальних регуляторів, як-то: норм моралі, правових звичаїв тощо.

З принципом верховенства права тісно пов'язана засада законності. Загалом законність – це фундаментальна категорія всієї юридичної науки і практики, а її рівень і стан слугують головними критеріями оцінювання правового життя суспільства, його громадян. Право, аналізують далі вчені, являє собою фактор соціального життя. Однак його реальність визначається не лише тим, що воно виражається у формальних позитивно-правових актах – законах, указах, постановах, кодексах та інших систематизованих збірниках. Право реальне передусім тому, що владна воля, виражена в законах, утілюється в поведінці людей – громадян, які виконують закон, осіб, які вступають у відносини шляхом укладання угод, суддів та інших посадових осіб, які застосовують закон. Право за своєю природою такий, що не може існувати поза реалізацією в правових відносинах [5, с. 435]. Принцип законності, пише А.Б. Калюта, – це універсальний принцип, дія якого поширюється на всі сфери правового регулювання суспільних відносин. Законність як принцип адміністративної діяльності державних

органів безпосередньо впливає з підзаконно-розпорядчого характеру цієї діяльності й полягає в тому, щоб державні органи виконували свої завдання та функції відповідно до чинного законодавства України [6, с. 86–87]. Зазначене, на наше переконання, є актуальним і в контексті обраної проблематики.

Наступним, не менш важливим загальноправовим принципом фіскальної політики в умовах Євроінтеграції є засади гласності. Відповідно до точки зору І. Петрухіна, гласність – це форма життя демократії й засіб соціального управління, передачі, перероблення соціальної інформації в найскладніших системах. При цьому гласність виявляється властивістю політичного режиму, а не тільки державного устрою та гарантією законності й поваги прав особи [7, с. 288–295; 8]. Основний зміст і значення гласності, на думку В. Леоненка, полягає у свободі й публічності слова усного та свободі слова друкованого; у відкритому зіставленні ідей, думок; відкритості й доступності діяльності всіх органів влади та управління, посадових осіб для громадян; можливості безперешкодного звернення до них громадян з пропозиціями й заявами; наданні громадянам і їх об'єднанням інформації, необхідної для участі в обговоренні та вирішенні питань державного і громадського життя, а також тієї, що торкається їхніх прав, обов'язків і законних інтересів; вільному виявленні, вивченні й оголошенні громадської думки; праві громадян знати, чи враховується громадська думка під час прийняття рішень чи ні, а якщо ні, то з яких причин; обнародуванні прийнятих рішень і доведенні їх до відома зацікавлених осіб та організацій [9, с. 6; 10]. Отже, з аналізу наведених вище позицій випливає, що зміст принципу гласності полягає в тому, що держава повинна постійно інформувати суспільство про зміст своєї політики, про те, які заходи вона реалізує та як саме вони вплинуть на державу загалом і на кожну окрему людину зокрема. Крім того, широка, відверта, повна, правдива та вчасна інформація про всі сторони нашого державного і громадського життя свідчить про довіру й повагу до людей, їх здатності в усьому правильно розібратися й тим самим піднімає громадську активність людей, залучає їх до управління справами держави. Саме це й робить державу більш міцною та сильною [11, с. 5].

Наступний принцип, на який варто звернути увагу, – пріоритет дотримання прав і свобод людини та громадянина. Загалом права та свободи – це забезпечені Конституцією й іншими законами України можливості мати, володіти, користуватися та розпоряджатися економічними, політичними, культурними й іншими соціальними цінностями, благами; користуватися свободою дій і поведінки в межах закону. Права і свободи людини та громадянина, закріплені Конституцією, як указано в ст. 22, не є вичерпними, вони не можуть бути скасовані. Це означає, що коло прав і свобод людини може бути розширене під час прийняття нових законів, але не допускається звуження їх змісту й обсягу. Це нова й дуже важлива конституційна гарантія [12]. Тож під час формування та реалізації заходів фіскальної політики в Україні законодавець передусім повинен піклуватися про те, щоб жодні права людини та громадянина не були порушені, а сама політика має сприяти лише їх розширенню й поліпшенню рівня життя громадян.

У контексті визначеної проблематики особливе значення має така загальноправова засада здійснення фіскальної політики в умовах Євроінтеграції, як принцип науковості. Науковість – це принцип, який передбачає використання під час аналізу наукових розробок спеціальних методик, загальноновизнаних методів і прийомів аналізу. Це дає можливість скласти науково обґрунтовані програму та план аналізу, чітко визначити його мету, об'єкт і предмет, зібрати, обробити необхідну об'єктивну інформацію, підібрати методи і способи дослідження, а також сформулювати висновки та пропозиції щодо підвищення ефективності господарювання. Завдяки науковому підходу забезпечується об'єктивна оцінка економічного стану, пошук і визначення величини

невикористаних резервів його покращання [13]. На нашу думку, принцип науковості в контексті ведення фінансової політики в умовах Євроінтеграції має надзвичайне значення, оскільки будь-які рішення, що приймаються уповноваженими органами державної влади, повинні бути обґрунтованими відповідними науковими розробками, прогнозами, статистичними даними тощо. Крім того, під час реалізації фінансової політики особлива увага повинна приділятися дослідженню зарубіжного досвіду в цій сфері, що також дасть змогу керівникам держави робити правильні кроки на шляху розвитку української держави. Адже від правильності прийнятого рішення прямо залежить фінансове благополуччя всієї держави загалом і кожного окремого громадянина зокрема.

Наступним є принцип системності. У загальнотеоретичному контексті, зазначає Л. Могілевський, поняття системності можна охарактеризувати, з одного боку, як спосіб або форму існування матерії, що виникає внаслідок появи певних зв'язків між елементами об'єктивної дійсності. Саме ці зв'язки, на переконання вченого, й зумовлюють порядок розташування, розміщення зазначених елементів. Тобто системність – це насамперед порядок, упорядкованість, що протистоїть хаосу й безладу [14]. П. Рабінювич зазначає, що системність – це закономірна, обов'язкова ознака об'єктивного права, її деформація, руйнування – аномалія, яка може звести нанівець його регулятивні можливості, перешкоджати очікуваному законодавцем соціальному результату [15, с. 94; 16]. Отже, принцип системності передбачає, що фінансова політика в контексті Євроінтеграції повинна здійснюватись послідовно, а всі зміни та доповнення до норм чинного законодавства мають бути лаконічними й послідовними.

Не можна не звернути увагу на такі засади, як ефективність і результативність. У Великобританії також поширені два терміни, що означають ефективність: «effectiveness» – ефективність та «efficiency» – дієвість. Ефективність – це визначення мети, вимір прогресу в досягненні цієї мети й розгляд альтернативних засобів її досягнення. Вона стосується сфери досягнення публічно-політичної мети й засобів, якими вона досягається. Дієвість – це мінімізація витрат щодо випуску продукції, послуг, інформації за визначеної мети й вибраних методик. Вона акцентує увагу на взаємовідносинах витрат – мінімізація витрат і максимізація випуску [17, с. 41]. На думку А. Мельника, ефективність – це результат, зіставлений із затратами на його досягнення (вони включають не лише прямі витрати на систему управління, а й витрати на реалізацію управлінських рішень) [18, с. 153]. Тож ефективність означає, що кінцева мета фінансової політики повинна бути досягнута за допомогою менших фінансових та інших матеріально-технічних витрат. Що ж стосується результативності, то вона передбачає максимізацію результату поставленого завдання, а також засіб визначення (вимірювання), за допомогою якого визначається стан, за якого витрачені ресурси приносять необхідний результат [19].

Й останній загальноправовий принцип фінансової політики, якому ми приділимо увагу, – відповідальність. З погляду філософії зміст категорії відповідальності полягає в тому, що вона відображає особливе соціальне та морально-правове ставлення особистості до інших людей, суспільства (людства загалом), яке характеризується виконанням свого морального обов'язку та правових норм [20, с. 403]. В. Федоров справедливо зазначає, що відповідальність – це не лише сторона будь-яких соціальних відносин і будь-якого суспільно здійснюваного виду діяльності, а й найбільш пристосована до реальних подій і часу соціальна (правова) модель ефективного впливу на суб'єктів соціальних зв'язків (права), які порушують установлений порядок суспільних відносин (правопорядок), що має на меті усунення й припинення правопорушень у майбутньому [21, с. 16].

Варто відзначити, що існує досить багато видів відповідальності, однак у рамках дослідження нас найбільше цікавить такий різновид відповідальності, як політична. Так, Н. Самуїлик визначає політичну відповідальність як різновид соціальної відповідальності, яка виникає в процесі діяльності різних суб'єктів у зв'язку з організацією та розвитком державної влади, а також під час розроблення та втілення в життя політики, яка відображає прогресивні напрями та мету розвитку суспільства [22, с. 24]. В. Савін під політичною відповідальністю державної влади розуміє відповідальність органів державної влади й посадовців перед народом, населенням відповідної території за невідповідність їхньої діяльності мандату довіри, що виражається в їх нездатності виробляти та здійснювати політику, ухвалювати рішення з максимальною користю для блага людей [23, с. 65].

Завершуючи представлене наукове дослідження, варто відзначити, що вказаний нами перелік загальноправових принципів фіскальної політики в Україні в умовах Євроінтеграції не претендує на вичерпність. Однак, на нашу думку, саме вказані засади найбільш змістовно відображають соціально-економічне та політичне призначення фіскальної політики, яка проводиться в нашій державі. А тому дотримання окреслених у статті принципів має загальнообов'язкове значення для всіх суб'єктів у цій сфері. Як недолік варто відзначити, що вказані нами засади не набули законодавчого закріплення, що, беззаперечно, можна вважати суттєвою прогалиною на теоретичному та практичному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998–2004. Т. 5: П – С. 736 с.
2. Теорія держави і права: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Копейчикова. Київ: Юрінформ, 1995. С. 95.
3. Пухтецька А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства. *Вісн. НАН України*. 2010. № 3. С. 33–43.
4. Рабінович П.М. Верховенство права в інтерпретації Страсбурзького Суду та Конституційного Суду України: мат. міжнар. конф. «Верховенство права: питання теорії і практики». *Українське право*. 2006. № 1 (19). С. 210–220.
5. Теория государства и права / под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1998. 570 с.
6. Калюта А.Б. Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2007. 198 с.
7. Гласность: мнение, поиски, политика / под ред. Ю.М. Батурина. Москва: Юр. лит., 1989. 295 с.
8. Комаров В.А. Діяльність центрів зв'язків з громадськістю органів внутрішніх справ України щодо зміцнення правопорядку та профілактики правопорушень: організаційно-правові питання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2006. 237 с.
9. Гласность судебной деятельности по уголовным делам / отв. ред. В. Леоненко. Киев: Наук. думка, 1993. 188 с.
10. Король В.В. Засада гласності та її обмеження в кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Кафедра кримінального процесу та криміналістики. Львів: [б. в.], 2002. 205 с.
11. Король В.В. Засада гласності кримінального судочинства України: поняття, зміст, підстави обмеження: монографія / Прикарпат. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ: Плай, 2003. 221 с.

12. Погорілко В.Ф., Головченко В.В., Сірий М.І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. Київ: Ін Юре, 1997. 52 с
13. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 639 с.
14. Могілевський Л.В. Система трудового права України: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.05 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 442 с.
15. Рабинович П.Р. Основи загальної теорії права та держави. Київ: Юрінком, 1994. 389 с.
16. Клемпарський М.М. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників органів внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. Харків: НУВС, 2004. 224 с.
17. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / кол. авт.; наук. кер. В.В. Цветко. Київ: Оріяни, 1998. 364 с.
18. Цветков В.В. Державне управління. Основні фактори ефективності: політико-правовий аспект. Харків: Право, 1996. 312 с.
19. Пухтецька А.А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2009. 208 с.
20. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. 7-е изд. Москва: Республика, 2001. 720 с.
21. Федоров В.В. Лишение права специального природопользования как вид юридической ответственности по экологическому праву: дисс. ... канд. юрид. наук. Саратов, 1998. 184 с.
22. Самуйлик Н.Н. Політична відповідальність: специфіка, структура, функціонування: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 1997. 24 с.
23. Савин В.Н. Ответственность государственной власти перед обществом. *Государство и право*. 2000. № 12. С. 64–72.

УДК 347.965:347.454.5(477)

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТТЄВІ УМОВИ ТА ПРАВОВУ ПРИРОДУ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Фоміна Оксана Ігорівна,
аспірант кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
(Національний університет
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна)

Статтю присвячено дослідженню правової природи та суттєвих умов договору про надання правової допомоги. Автором порівняно законодавче визначення договору в чинному Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та законопроекті «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 06.09.2018 р. № 9055, унесеному Президентом України П.О. Порошенком. Висловлено точку зору щодо доцільності або недоцільності запропонованих у законопроекті змін щодо обраної теми дослідження.

Проаналізовано точки зору різних учених щодо переліку істотних умов договору про надання правничої допомоги. Окрему увагу приділено таким умовам, як назва договору («договір про надання правових послуг», «договір про надання юридичних